

Кузнєцова К.О.
старший викладач

Бойко О.В.
студент ФММ

Національний технічний університет України «КПІ», м. Київ

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто сутність понять «експорт» та «експортний потенціал» як економічних категорій. Виокремлено складові експортного потенціалу підприємства, основні принципи та фактори впливу на нього. Обґрунтовано доцільність їх класифікації, яка враховує особливості внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування підприємства. Досліджено динаміку та сучасні тенденції розвитку товарного експорту України, визначено ключові країни-партнери. Розглянуто необхідність залучення іноземного капіталу як одного з вагомих факторів розвитку експортного потенціалу вітчизняних підприємств, здійснено дослідження його динаміки та країн-інвесторів. Ідентифіковано фактори, які стримують розвиток експортного потенціалу й знижують конкурентоспроможність економіки України на світовому ринку. Запропоновано заходи щодо стимулювання розвитку експортного потенціалу вітчизняних підприємств, використання яких, у перспективі, призведе до інтенсивного розвитку та стабілізації національної економіки в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: експорт, потенціал, розвиток, підприємство, прямі іноземні інвестиції.

Boiko O. V.

DEVELOPING THE EXPORT POTENTIAL OF DOMESTIC ENTERPRISES IN TERMS OF EUROPEAN INTEGRATION

In the article essence the concept of «export» and «export potential» as economic categories. Determined the components of the export potential of the enterprise, the basic principles and factors to influence it. The necessity of classification, which takes into account the internal and external environment of the enterprise. Analyzed dynamics and current trends in commodity exports Ukraine, defines key partner countries. The necessity of attracting foreign capital as one of the important factors in the development of export potential of domestic enterprises, researched its dynamics and investor countries. Identified factors that hinder the development of export potential and reduced the competitiveness of Ukraine's economy in the global market. The measures to stimulate the development of export potential of domestic enterprises, the use of which in the future will lead to intensive development and stabilization of the national economy in terms of European integration.

Keywords: export, potential, development, enterprise, foreign direct investment.

Бойко Е. В.

РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

У статье рассмотрена сущность понятий «экспорт» и «экспортный потенциал» как экономических категорий. Выделены составляющие экспортного потенциала предприятия, основные принципы и факторы влияния на него. Обоснована целесообразность их классификации, которая учитывает особенности внутренней и внешней среды функционирования предприятия. Исследована динамика и современные тенденции развития товарного экспорта Украины, определены ключевые страны-партнеры. Рассмотрена необходимость привлечения иностранного капитала как одного из весомых факторов развития экспортного потенциала отечественных предприятий, проведено исследование его динамики и стран-инвесторов. Идентифицировано факторы, сдерживающие

развитие экспортного потенциала и конкурентоспособность экономики Украины на мировом рынке. Предложены меры по стимулированию развития экспортного потенциала отечественных предприятий, использование которых, в перспективе приведет к интенсивному развитию и стабилизации национальной экономики в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: экспорт, потенциал, развитие, предприятие, прямые иностранные инвестиции.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Під впливом динамічних змін зовнішнього середовища вітчизняна економіка переживає період кризи. Зростання її конкурентоспроможності прямопропорційно залежить від розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема стимулювання експортного потенціалу та налагодження співпраці з стратегічними країнами-партнерами. Експортний потенціал є основою для розробки стратегії виходу підприємства на зовнішній ринок. Фактори, які впливають на його розвиток безпосередньо впливають і визначають процедуру формування стратегії виходу підприємства на зовнішній ринок. Сприяння підвищенню ефективності експортного потенціалу забезпечує зростання іноземних валютних надходжень, а його параметри мають вагомое значення для економічної безпеки країни. Тому розвиток експортоорієнтованих вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції є одним з пріоритетних завдань державної політики, що зумовлює актуальність дослідження даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку експортного потенціалу вітчизняних підприємств присвячені праці вчених: Азрилян А. Н. [2], Сейфуллаєва М. Є. [3], Мельник Т. [4], Дунська А. Р. [5], Фоменюк Д. [6] та ін. Однак зазначене питання не втрачає своєї актуальності і потребує подальших досліджень.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження впливу поглиблення євроінтеграційних процесів на розвиток

експортного потенціалу вітчизняних підприємств та ідентифікація проблем пристосування українських виробників до умов європейського ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний етап розвитку економіки України спрямований на забезпечення сталого економічного зростання шляхом технологічної модернізації та структурної перебудови економіки. Вагомим чинником економічного зростання та інтеграції у світове господарство виступає експорт товарів та його інвестиційне забезпечення.

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1] експорт товару – це продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт товарів. Експортна орієнтація економіки сприяє посиленню конкуренції, підвищенню рівня інновацій та зростанню інвестиційної активності. Реалізація експортної діяльності лежить в межах експортного потенціалу, який полягає у спроможності сукупного виробництва певної країни в цілому виробляти необхідну кількість конкурентоспроможних товарів для зовнішнього ринку [2]. Основою експортного потенціалу є ресурсо-сировинна база і стан економіки, які забезпечують науково-технологічний, промисловий, соціальний і культурний розвиток, що дозволяє досягти стійких темпів зростання експортного виробництва і високого рівня життя населення з врахуванням ринкових умов [3]. Складовими експортного потенціалу підприємства є [4, с. 233]:

- 1) потенціал внутрішніх ресурсів (функція від техніко-технологічної бази, кваліфікації кадрів, методів управління, фінансів);
- 2) потенціал цільового зарубіжного ринку та умови виходу на нього (торговельна політика країни, система підтримки експортного виробництва);
- 3) зовнішні умови (торговельний режим країни експортування).

Розвиток експортного потенціалу вимагає дотримання низки взаємопов'язаних між собою принципів [5, с. 231]: забезпечення інноваційності продукції (відповідність чинним стандартам якості) та захищеності прав інтелектуальної власності на продукцію підприємства-експортера; необхідність

проведення перманентного моніторингу зміни запитів споживачів; побудова мережі сервісного і гарантійного обслуговування покупців; постійність та адекватність позиціонування продукції на ринку; передбачення шляхів захисту підприємства від зміни ринкової кон'юнктури; забезпечення економічної ефективності та інвестиційної привабливості підприємства-експортера.

Залежно від ступеня контролю виділяють ендогенні (пов'язані з діяльністю підприємства, його зовнішньоекономічною маркетинговою стратегією та характеристиками менеджменту) та екзогенні (включають характеристики політичного, географічного, природно-кліматичного середовища внутрішнього та експортного ринку) фактори, які впливають на експортний потенціал підприємства (рис. 1).

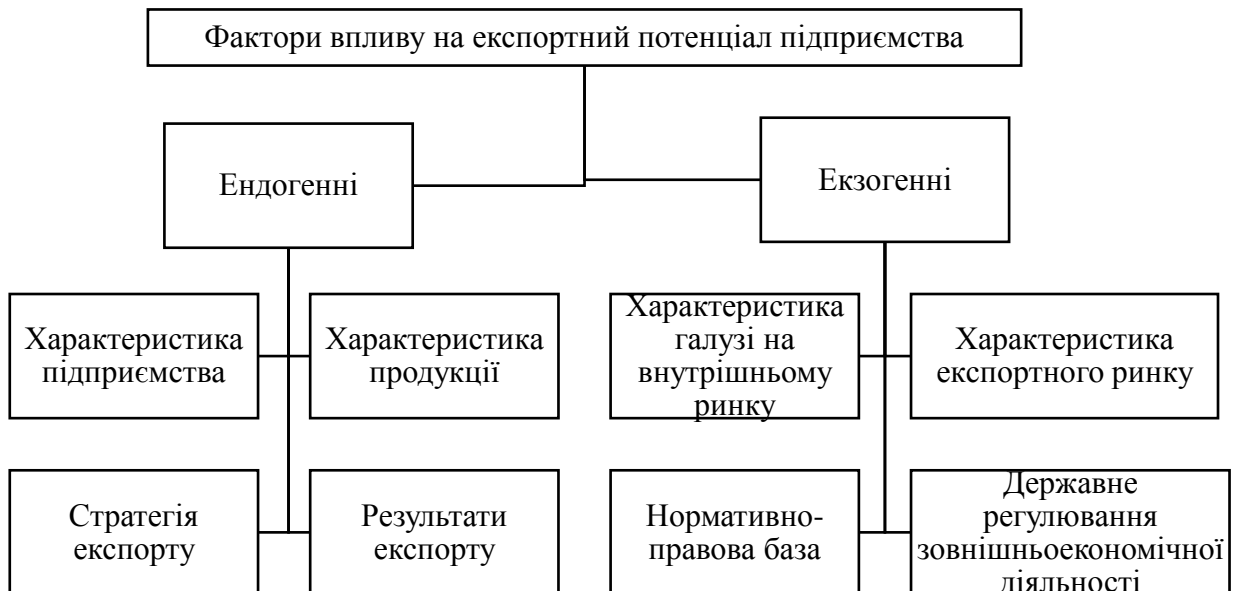

Рис. 1. Фактори впливу на експортний потенціал підприємства [6, с. 31]

Урахування та оцінка екзогенних факторів викликає труднощі, які обумовлені не прогнозованістю змін міжнародного середовища. Оцінка рівня впливу ендогенних факторів на експортну діяльність підприємства здійснюється його структурними підрозділами відповідно до функціонального призначення.

Вищеперераховані фактори (рис. 1) є системоутворюючими та взаємозалежними, тобто безпосередньо беруть участь у формуванні та розвитку експортного потенціалу підприємства та його зовнішньоекономічної діяльності.

Здійснення цілеспрямованих заходів за кожним із зазначених чинників впливу сприятиме підвищенню конкурентоздатності підприємства та ефективній діяльності на цільових сегментах зовнішніх ринків.

З урахуванням того, що в межах експортного потенціалу лежить реалізація експортної діяльності підприємств та країни в цілому, проведемо дослідження динаміки товарної структури експорту України за 2011-2015 рр. (рис. 2).

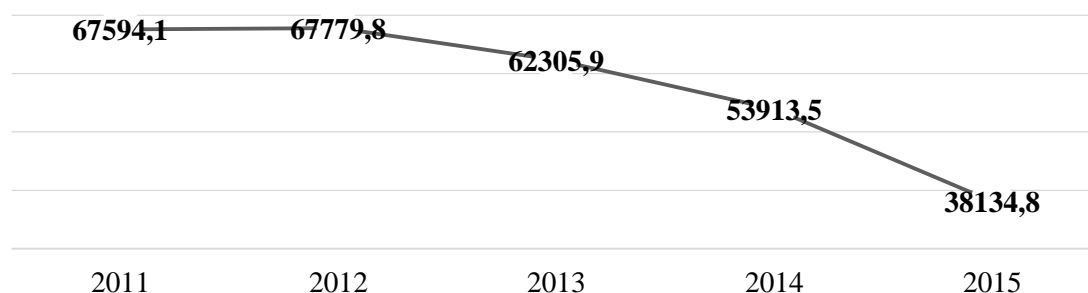

Рис. 2. Загальний обсяг експорту товарів України, млн. дол. [7]

У 2015 р. експорт товарів становив 38134,8 млн. дол., в порівнянні із 2014 р. показник скоротився на 29,3% (на 15766,9 млн. дол.), а з 2011 р. – на 43,6% (29459,3 млн. дол.) (рис. 2). Основу товарної структури експорту склали недорогочінні метали та вироби з них – 24,8%, продукти рослинного походження – 20,9%, механічні та електричні машини – 10,3%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 8,7%, мінеральні продукти – 8,1%, готові харчові продукти – 6,5% та продукція хімічної промисловості – 5,6%. Коефіцієнт покриття експортом імпорту у 2015 р. дорівнював 1,02 (у 2014 р. – 0,99) [7].

Експорт товарів до країн Європейського Союзу у 2015 р. становив 34,1% (13017,5 млн. дол.) від загального обсягу експорту та зменшився порівняно з 2014 р. на 23,4%. Найбільші експортні поставки здійснювались до Італії та Польщі – по 15,2%, Німеччини – 10,2%, Іспанії – 8,0%, Угорщини та Нідерландів – по 7,0%. Проти 2014 р. обсяг експорту збільшився до Мальти – у 7,5 раза, Данії – на 15,0%, Португалії – на 3,3% та Словенії – на 1,8%. Найбільші обсяги експорту до країн ЄС склали продукція АПК та харчової промисловості

– 31,2% від загального обсягу експорту, чорні метали та вироби з них – 22,2%, електричні та механічні машини – 13,8% [7].

Одним з ключових факторів розвитку експортоорієнтованих галузей економіки України та зростання обсягів експорту є залучення зовнішніх коштів (прямих іноземних інвестицій) та сприяння створенню сприятливого інвестиційного клімату в країні. Враховуючи значущість іноземного капіталу в розвитку експортного потенціалу економіки, проведемо дослідження обсягів інвестиційних надходжень.

Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України у 2015 р. становив 43371,4 млн. дол. (у порівнянні з попереднім роком відбулося скорочення показника на 5,5%), з них країнами ЄС інвестовано 76,2% (33042,3 млн. дол.) на 7,1% менше в порівнянні з попереднім періодом. Головними країнами-інвесторами, на які припадає 86,4% від загального обсягу інвестицій з ЄС, є Кіпр – 35,5%, Нідерланди – 17,0%, Німеччина – 16,4%, Австрія – 7,3%, Велика Британія – 5,6% та Франція – 4,6%. Значні обсяги іноземного капіталу зосереджено на підприємствах промисловості (33,8%) та в установах фінансової та страхової діяльності (25,3%) [7].

На скорочення обсягів експорту в країни ЄС та, відповідно, експортного потенціалу України вплинула сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів. До зовнішніх належать:

- економічна ситуація в ЄС (економічна криза Греції, Іспанії, Ірландії, Італії та Португалії) та девальвація валюти (євро відносно долара);
- зміна цінової кон'юнктури в ЄС на низку товарів (падіння цін на ринку пшениці та кукурудзи).

До внутрішніх факторів, які вплинули на зменшення обсягів експорту в ЄС належать:

- скорочення виробництва на фоні військових дій на сході України;
- погіршення фінансового стану вітчизняних підприємств та зростання собівартості продукції;
- низький рівень обізнаності вітчизняних експортерів та представників

бізнесу щодо умов виходу та діяльності на ринку ЄС;

- повільна сертифікація товарів за європейськими стандартами;
- не сформованість чіткої експортної стратегії на державному рівні через низький рівень наявних фінансових ресурсів, що є причиною не захищеності вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках;
- неузгодженість дій державних органів влади зумовлює неефективну та повільну діяльність щодо доступу вітчизняної продукції на ринок ЄС.

З огляду на зазначені тенденції скорочення використання експортного потенціалу вітчизняними підприємствами на ринку ЄС та враховуючи низку факторів, які зумовили поточну ситуацію, сформовані можливі заходи, впровадження яких дасть змогу прискорити розвиток експортного потенціалу вітчизняних підприємств:

1. Автоматичне відшкодування ПДВ суб'єктам, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, протягом короткострокових термінів.

2. Формування у державному бюджеті субсидіарних коштів та виплата їх підприємствам, які є виробниками та експортерами високотехнологічної продукції. Прикладом зазначеного заходу є такі європейські країни: Німеччина (продукція машинобудування, яка експортується, отримує бюджетні дотації) та Нідерланди (стимулюється суднобудівництво та авіатехнічне виробництво).

3. Створення сприятливих умов для отримання експортних кредитів, які можуть «підстрахувати» експортера до моменту розрахунку з ним покупця (оскільки виробники досить часто здійснюють зовнішньоекономічну діяльність на умовах відстроченого платежу)є.

4. Для стимулювання іноземного грошового потоку, як одного з ключових факторів розвитку експортного потенціалу, необхідно удосконалити механізми державно-приватного партнерства (впровадження програм спільного фінансування проектів) та надати законодавчу підтримку для створення спільних підприємств за китайською схемою (володіння контрольним пакетом акцій підприємства українською стороною, а через 5-7 років українськими мають бути 75% акцій, і ще через 10-12 років підприємство стає українським).

5. Сертифікація експортоорієнтованої продукції відповідно до стандартів ЄС та запуск експортно-кредитного агентства – інституту підтримки експорту.

Висновки. З огляду на проведене дослідження експортного потенціалу вітчизняних підприємств, слід зазначити динаміку до скорочення експорту товарів у 2015 р. на 43,6% у порівнянні з 2011 р., одна третя (34,1%) загального експорту спрямована в країни ЄС, проте показник має тенденцію до зменшення (на 23,4%) в порівнянні з попереднім роком. Найбільші експортні поставки здійснювались до Італії, Польщі, Німеччини, Іспанії, Угорщини та Нідерландів. Основу товарної структури експорту до країн ЄС складає продукція АПК (31,2%) та вироби з чорних металів (22,2%).

Враховуючи вагомий вплив іноземного капіталу на розвиток експортоорієнтованих галузей вітчизняної економіки та його динаміку до скорочення (на 5,5%), важливо підкреслити, що створення державою сприятливого економічного клімату для діяльності виробників-експортерів сприятиме інтенсивному розвитку експортного потенціалу. Разом з тим, забезпечення очікуваних параметрів експортного потенціалу вимагає дотримання керівниками підприємств низки принципів на ендогенному рівні, що сприятиме раціональності прийняття і реалізації управлінських рішень щодо укладання і виконання експортних контрактів, оновленню виробничого обладнання, на якому виготовляється продукція на експорт, оптимізації логістичних систем.

Науковою новизною дослідження є формування рекомендацій щодо стимулювання розвитку експортного потенціалу вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції.

Перспективами подальших наукових досліджень може бути розробка експортної стратегії діяльності підприємства з метою розвитку його експортного потенціалу та розширення міжнародного співробітництва в умовах євроінтеграції.

Література

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16. 04. 1991. № 959–XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

2. Азрилян А. Н. Большой экономический словарь / Под ред. проф. А. Н. Азриляна. — М.: Фонд «Правовая культура», 1994. — 478 с.
3. Сейфуллаева М. Э. Экспортный потенциал российских регионов в условиях глобализации мировой экономики / М. Э Сейфуллаева, В. М. Капицын // Маркетинг. — 2001. — № 1. — С. 6.
4. Мельник Т. Экспортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз / Т. Мельник // Міжнародна економіка. — 2009. — № 8–9. — С. 221–245.
5. Дунська А. Р. Гарбовська Н. І. Особливості формування експортного потенціалу підприємств України в контексті міжнародної інтеграції Сучасні підходи до управління підприємством: Збірник наукових праць VI Всеукраїнської науково-практичної конференції міжнародною участю. Черкаси, 2015 р. — 544 с.
6. Фоменок Д. Формирование и оценка экспортного потенциала промышленных предприятий / Д. Фоменок, С. Дубков, С. Дадалко // Баковский весник. — 2011. — № 10. — С. 29–35.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. Law of Ukraine «On Foreign Economic Activity» from 16. 04. 1991. № 959-XII // Supreme Council of Ukraine. — 1991. — № 29. — art. 377.
2. Azrylyan A. N. Great Dictionary of Economics / Ed. prof. AN Azrilyana. — М.: Fund «Legal Culture», 1994. — p. 478.
3. Seyfullaeva M. E. Export potential of Russian regions in a globalized world economy / E M. Seyfulaeva, V. M. Kapitsyn // Marketing. — 2001. — № 1. — p. 6.
4. Melnyk T. Export potential of Ukraine: assessment methodology and analysis / T. Melnyk // International Economics. — 2009. — № 8-9. — p. 221-245.
5. Dunska A. R., Harbovska N. I. Features of formation of export potential of the enterprises of Ukraine in the context of international integration of modern

approaches to business management: Proceedings of VI All-Ukrainian scientific-practical conference of international participation. Cherkasy, 2015. – p. 544.

6. Fomenok D. Formation and assessment of the export potential of industrial enterprises / D. Fomenok, S. Dubkov, S. Dadalko // *Bakovsky Bulletin*. – 2011. – № 10. – p. 29-35.
7. State Statistics Service of Ukraine [electronic resource]. – Access to the property: <http://www.ukrstat.gov.ua/>